Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 149 (10134) | 1976 чылдың июнь 23, среда | 1925 чылда үнделип эгелээн | Өртээ 2 коп.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ У. К. КЕККОНЕН-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары Л. И. Брежневтиң Совет Эвилелинде албанның аян-чоруун кылып чедип келген Финляндия Республиканың Президентиниң У. К. Кекконен-биле ужуражылышкыны июнь 21-де болган.

Совет Эвилели биле Финляндиялың аразында кады ажылдажылгалы улам ынай хөгжүдүриниң перспективаларының дугайында, а ол ышкаш делегей байдалының пегелделит айтырыгларының талазы-биле санаашнал солчуулгазын беседаның чорудулгазында кылган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң даштыкы политиктиг программазы-биле холбаштыр, Финляндия-биле чанчыл болган чаагай кожа-хелбээ харылзааларны хамыладырынче Совет Эвилелиниң шугумунуң принципиалдыг, хажык чок характерин Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Ийи чурттуң аразында чаагай кожа-хелбээ харылзааларны болгаш бүзүрежилгелиг быжыглаарынче, тайбыңны бижыктырарынче углаган Финляндияның Президентизи У. К. Кекконенниң, дешилгелиг, демократтыг күштериниң ажыл-чорудулгазын Совет Эвилелинде бедии-биле үнелеп турар деп, ол демдеглээн.

СЭКП-ниң XXV съездизинге хүлээп алдынган тайбың болгаш делегейниң кады ажылдажылгазы дээш, улустарның хостадгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам ынайгы демиседдиң программазының чугула ужур-дузазын Президент У. К. Кекконен демдеглээн.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажылга дугайында 1948 чылдың керээзининг бижыт үндезинниге политика, садыг-экономика болгаш өске-даа талааларга боттарының аразында кады ажылдажылгалы моон соңгаар-даа ийи таланың надбартыр бодап турарын Л. И. Брежнев биле У. К. Кекконен бадыткаан.

Делегейниң дүшкүүрүүт чорууның чавырлышкынын улам ыңай ханыладырынга, оны хажыттынмас чорудулга болдурарынга амгы үеде таарымчалыг байдалдар бар болуп турар дээрзин беседаның чорудулгазында айыткан.

1977 чылда албанның аян-чоруун кылып Совет Эвилелинге келиря-биле, Президент У. К. Кекконенни чалаанын Л. И. Брежнев бадыткаан. Чалаашкынны өөрүп четтиришкин-биле хүлээп алган.

Ужуражышпакын чылыг, найыралдыг байдалга эрткен.

АЖЫЛДАКЧЫ БҮРҮЗҮНҮҢ ХАРЫЫСАЛГАЗЫН БЕДИДЕР

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлери, оңгу беш чылдың соруглалары кадрларга, ажылдакчы бүрүзүнге улам бедик негелдени салып турар. Ол негелделер партия организацияларының удуртулгазы-биле амгы үе-чадада ажылчы чоннарның шиитпирлеп турары аажок улуг экономиктиг болгаш социал соруглаларны боттандырары-биле, эртем-техниктиг революцияның сөкээл чокка өзүп турары, калбак улус массаның эртем-билиниң болгаш культуразының деңнелиниң бедээни-биле тодаргайлаттынып турар.

Амгы үеде сөңгүдалыг база томуйлаткан ажылдакчыдаадаа, партия болгаш совет, ажыл-агый, профэвилел организацияларының удуртукчузунга-даа бир домей бедик негелдени салып турар. Ажылдың участок бүрүзүнге коммунистиг харыысалгазының дугайында «Шынның» бөгүнгү дугаарында Кызылдың даараныла фабриказының хоочун ажылчыны, коммунист Оржуңмаа Допчаевна Монгуштуң «Кажан кезээде, каяа-даа...» деп чагаазында көдүрүп турар айтырыы маңаа база дөрт хамааржыр апаар.

Ажылдакчы бүрүзүнүң политика талазы-биле бышкан чоруу болгаш ажыл-херекчи мергежилиг ооп салыр негелдеге бирги чергенин айтырыы кылдыр тургустунар. Оны СЭКПниң XXV съездизинге онзалап демдеглээн. СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Амгы үеде удуртукчу кижи бодунуң партийжи чоруун ханы харыысалгалыы-биле, сагылга-чурумун инициатива болгаш ажыл-херекке тогаладыкчы хамаарылгазы-биле тудуш кылдыр холбаар ужурлуг. Ооң-биле чергелештир кандыг-даа участокка удуртукчу кижи социал-политиктиг, кижизидикчи үүлдерни база барымдаалаар, кижилерге кичээнгейлиг болур, ажылга-даа, амыдырал-чуртталгазынга-даа үлегер-чижектиг болур».

Соңгудалыг органнарны база ажыл-агый, культура тургузуушкунуңуң янзы-бүрү участокторун бедик мергежилдиг, организакчы арганыг ажылдакчылар-биле быжыглаары — партия организацияларының эң чугула соруглазы болуп келген болгаш болуп артар-даа. СЭКП Кызыл хооркому болган райкомпары, парткомнар бо айтырыгны бодуңун кижилеринге төңүге тургузуп турар. Ылангыя амгы үеде бисте бүдүрүлге болгаш ажыл-агый удуртукчуларының хой кезии партийлиг болгаш чонуң мурнунга боттарының хүзээлгезин бедик харыысалга-биле медереп билбишаан, эң чугула политиктиг, экономиктиг болгаш социал соруглаларны шиитпирлээр арганыг эштер болуп турар. Хой-ниитиниң организацияларында болгаш ажыл-агыйда бистиң кадрларывысе тоскуу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседирингө дээш демнеелге политиктиг канчаалышкынның школазын эртип, байлак дуржулганы чедип алган.

Кайда-ла удуртукчу кижи ажыл-херекчи, чогаадыкчы ёзу-биле көрүп, инициативалыг, перспективтиг ёзу-биле ажылдап, кижилер-биле ажылды билдиглиг тургузуп турар болдур, ында ажыл чедиишкинниг чорун, коллектив сырый каттыштырар талазы-биле ол бодунуң организакчы, шудургу чоруун көргүзүп келген. Бо коллектив бүдүрүлге планның доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Мында ажыл шагы үзер, хой-ниитиниң корум-чурумун үрээр чорук барык чок.

Ынчалзажок кадрларга көргүскен бедик бүзүрелди болгаш хүндүткелди даандырган ажыл-херекке харыысалга-биле шын дүүштүрериниң орнунга албан дужаалын соора ажыглаар, күрүне мегелээр, харыысалгазын чидирер, а коллективтиң, массаны кижизидеринден улуу, боттары күрүнениң, хой-ниитиниң сагылга-чурумун үрээр ийи-чаңгыс фактылар ам-даа бар. Чижээ, «Барлык» совхоз суггаттыг черлерин багай ажыглаан, хой карыгалыг боон турарының дугайында айтырыгны часкы тарылга үезинде республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан, совхоз директору А. В. Порожневскийни шыңгыы доңгуткан турган. Чоокта чаа ол-ла айтырыгны СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозунга чугаалажып турдулэрээни чүл дээс, коммунист Порожневский оон шыңгыы түннел кылбаанындан, тарааның чайгы суггарылгазын багай организастаанындан чамдык тараалар сартарып, кадың эгелээн олерээн. Удуртукчунуң ажылга кандыг хамаарылгазын бо чижек тодаргай бадыткан турар-дыр.

Харыысалга чок түүлдер болдурар, чыдып калган эрги билии-биле ажылдап чоруур кижилерни удуртукчу ажылга канчап-даа арттырып болбас ужурлуг дээрзин СЭКП-ниң XXV съездизинге айыткан. Ынчалзажок боттарының албан-хүлээлгелерин күүседип шыдавас, харыысалга чок кижилерни өрү-куду сөөртүр таварылгалар ам-даа бар. «Сельхозтехника» каттыжышкынының эргелекчизиниң оралакчызы турган В. И. Петеренкону ажылга тендив харыысалга чок чоруу база чамдык кижилерден хээлеп ап турганы дээш партиядан үндүрген, шепелдеге шиитken. Каттыжышкынның удуртукчулары ону үр үеде ол ажылдан чайлдырын күзевейн турган. Түгле СЭКП Кызыл хооркомунуң шыңгыы негээни-биле ону ол ажылындан дүжүрген. Ынчалзажок республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының» эргелекчизиниң өске бир оралакчызынче «дешиткен» турган. Кижи шыдажыр аргажок өске-даа ындыг фактылар бар.

Кандыг-даа албан дужаалдыг кижилер ону удуртурун бүзүрээн коллективтиң кижизидикчизи, ажылга-даа, амыдырал-чуртталгага-даа үлегер-чижектиг болур турбуже, «Хемчик» совхозтуң директору О. Сарыглар, Эрзинде «Мөрен» колхозтуң даргазы М. Чомбүрүк олар чамдыкта төлеп чок үүлгедиглер кылып турганыпын дугайында чагаалар «Шынның» редакциязынга келгилээн. Оларны хынап көөрге, кирген фактыларның хой нуруузу бадыткаттынган.

Үстүнде демдеглеттиген фактылар түүге болу бергенил дээрге, чамдык партия организациялары удуртукчу ажылдакчылардан негелдени кошкадып. администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргезин четпес ажыглап турарында-дыр. Ажылдакчы бүрүзүнүң даандырган ажыл-херек дээш харыысалгазын бүтүү талалыг бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажытыышкынарын хажык чокка боттандырары—партия организация бүрүзүнүң бир эң чугула соруглазы болур. Ылангыя ол соруглабиле ой-ойде оларның отчёттарын партия хураддарынга ап, ажыдың шылгаттынган аргазы—шүүмүүлелди болгаш бот-шүүмүүлелди болур-чогууру-биле калбартып, оон дээштинин бүтүү талалыг бедидери эргежок чугула.

Кандыг-даа албан дужаалдыг кадрлар, ажылдакчы бүрүзүнүң партияның болгаш чонуң мурнунга харыысалгазын бедиибиле медереп билбишаан, бүтүү күштерин, билиглерин болгаш дуржулгазын СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседирингө берген турар кылдыр ажыл-херекти ынчаар тургузар херек.

«Тыва кобальт» комбинаттың септелге-механиктиг цеги коллективте мурнакчы участоктарның бирээзи боон турар. Ооң токарьлары артык кезектерни белеткеп, деринг-херекселдерни септээр талазы-биле тоску беш чыл планын хуусаадан эрте дооскан. Ол цех ам онгу беш чылдың бирги чылының даалгазын доозар чыгай берген.

Валентина Щеглова он беш чыл ажыт үеде ында токарь боон ажылдап турар. Ол бодунуң ажыл нормазын үргүлүү 125—130 хуу чедир күүседип турар. Ооң чуруун Хүндүлел самбыразындан көрүп болур.

ЧУРУКТА: В. Щегловаңың ажылдап турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛ-БИЛЕ

Чепсегленишкини эңдере бүдүрерин соксадыры, чепсегленишкинни дүжүрери дээш Тайбыңның Бүтүү-делегей Чөвүлелиниң чаа Стокгольм Кыйгырыының адаанга ат салдыпкыны Чөөп-Хемчик районнуң колхоз, совхозтарында болгаш бүдүрүлге черлеринде улуг көдүрүлүшкүнүт чоруп турар.

Чадаана АТБ-зинге болган митингиниң киржикчилери чаа Стокгольм Кыйгырыын чаңгыс үн-биле деткээнер. Аңаа хамаарышкан илеткелди ВЛКСМ обкомунуң секретары А. Серен кылган. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи А. Михайлов, чоллачы М. Ондар, Д. Газизова болгаш өскелер-даа санал бергенер.

— Бистиң Төрээн чуртубыс бүүдүү өөскүп, социалистиг чарыштыг коллективте канчаар организастаанып техниктиг контроль кылдызының начальныгы В. Сомок, бүдүрүлге начальныгы С. Грехов, парторганизация секретары Е. Балабанова, мотор цехиниң мастери В. Дудин, техниктиг кылдыстиң начальныгы В. Никитин олар чугаалаан.

Ажыглакчы. Керээлиг организацияларның ажылының дугайында ооң созуу шиитпирлиг. № 2 автотранспорт бүдүрүлгезинде бүдүрүлге начальныгы эш Важенин продукцияның шынарын экижидер талазы-биле бо коллектив эрткен чылдарга деңнээрге ажылын экижиткенин демдеглээш, АТБ коллективиниң чамдык күүзөшкиннерин чугаалаан. Ону завод коллективи бир үн-биле хүлээп алган.

Автосептелге заводуның чамдык продукциязының шынары куду деп № 3 АТБ-ниң талазындан чугаалар турган. Ол бүдүрүлгеден шынар көрүддезинге келген төлээлекчи эш Тарасовка сөс бээргедаа, санал бээрийден ойталадаан. А заводтуң удуртукчуларының-даа, көрүдде комиссиязының кежигүннеринин-даа № 3 автобүдүрүлгениң хомудалдарын, ажылды экижидер талазы-биле сүмелерин дыңнаар дээш идегели болдунмаан.

Продукцияның шынарын бедидер талазы-биле Кызылдың автосептелге заводунда чоруттунуп турар ажылдарның талазы-биле кыска түннеддерни СЭКП Кызыл хооркомунуң инструктору А. Мистров, стандарттар болгаш хемчег техниказының талазыбиле Тывада Курхайгаарал лабораториязының кылдыс начальныгы Г. Тутынина кылган.

Заводтуң кылын турар продукциязы-биле көрүддениң киржикчилери таныпкан.

М. КАЛЧАН.

СЭТА-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Киприн хуваажырыпче база чаңгыс аай Кипр күрүнеи узуткаарынче угланган оралдажышкыннар сөөлгү үеде идепкейжин турар апарган. Ол чурттуң чогумчалыг амыдыралы даштыкының доктаамал холгаарлаашкынының түннелинде барык-ла ийи чыл хажыттынып турар. Муң-мун киприоттар бодунуң-на хуудa чуртунда ораң-турлаг чок дескен кижилер болу бергеп. Кипр кризизин аайлап шиитпирлээринче угланган КПОнуң Айыыл чок чорук чөвүлелининиң болгаш Кол аесамблеязының хүлээп алган шиитпирлери күүсеттинмейн турар. Ортулуктуң грек болгаш турк общиналарының төлээлекчилериниң аразында чугаалажышкыннар түннел бербестээп. Даштыкы шериглер мурнуку хевээр Киприң девискээринде турбушаан. КПО-нуң шиитпирлерин тоовайн. Киприн ол девискээрге НАТО-нуң даяныр баазазы болдурар дээш тодаргай болуктериниң чүткүлү илдең болуп бар чыдарын көрбейн барып болбас.

Совет Эвилели Кипр кризизиниң мырыңай эгезинден тура-ла аайлап шиитпирлээриниң үндезинниге Кипр күрүнеиниң хамаарышпас чоруун, тускай догуннаашкынын, девискээриниң четче-бүрүн болуруп сагаан турарын, кандыг-даа даштыкы холгаарлаашкынны болдурбазын, Киприң иштики херектерин ол ортулуктуң грек болгаш ол ышкаш турк чурттакчыларының эрге-ажыктарын чогууру-биле барымдаалап турган, киприоттар боттары шиитпирлээн турарын ооң бүгү-ле үе-чадаларынга неген келген болгаш неген-даа турар. Аайлап шиитпирлээриниң чогум-на ол принциптери Каттышкан Нацыылар Организациязының хүлээп алган шиитпирлериниң үндезинниге салдынганы билдингир болгай.

Киприге аайлап шиитпирлээшкинни барымдаа чок черге саададып турары-биле болгаш Кипр Республиканың таварышканы берге байдалды кипр улустуң эрге-ажыктарынга таарышпас шиитпирлээшкинни аңаа күткүүрүнге ажыглаар дээш оралдажышкыннар-биле холбаштыр, удуртукчу совет болуктер шыңгыы дувүрээзинин илергейлеп турарын СЭТА медеглээринге төлээлеттирген. Киприге аайлап шиитпирлээшкинни кайы-бир чурттарның азы шериг болуглежишкинниринин кызыы эрге-ажыктарын барымдаалап кылыр дээр оралдажышкынарга Совет Эвилели удур. КПО-нуң хемчээлдеринге Кипр талазы-биле делегейниң төлээлеттирилгелиг конференциязын чыылдырар чорук Кипр айтырыын аайлап шиитпирлээриниң эң дээре болдупар аргазы деп, Совет Эвилелинде мурнуку хевээр санап турар.

КПО-нуң Кипр талазы-биле шиитпирлерин кандыг-даа соцгаарладышкын чокка база бүрүн хемчээли-биле күүседирин Совет Эвилели шиитпирлин-биле негеп турар болгаш кипр кризизин чөптүг аайлап шиитпирлээриниң база делегейниң ол девискээринге байдалдың улам ынай чидиглешпиринге чедирер болуушкуннарның ындыг хогжүдезин болдурбазының эрге-ажыктарын барымдаалаап, оске күрүнелер-биле кады ажылдажылганы кылырынга белен.

ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумунда

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Төөгү болгаш культура турацкаалдарын камгалаар базз ажыглаар дугайында» ССРЭ-ниң хоойлу төлевилелии ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга киирген.

Ук хоойлу төлевилелиң хөй-ниитии чугаалажып көөрү-биле «Известия Советов депутатов трудящихся», «Советская культура» деп солуннарга болгаш республика солуннарынга парлаар деп шиитпирлээн.

Хоойлу төлевилелиниг хамаарышкан бүгү үүлдерни болгаш саналдарны дараазында адресче чоруудар: Москва, Кремль. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретариадынга.

Соңгукчулар-биле харылзаалыг

Депутаттың соңгукчулар мурнунга отчёду—ооң ажылчорудулгазының бир чугула кол үүлү болур. Депутаттарның эрге-хүлээлелериниң дугайында Хоойлу ёзугаар Дээди Соведтерге соңгуткан депутаттар чаң мурнунга отчёдун үе-үеден, чыада бирден эвээш эвес бээрии айыткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Каргының № 77 соңгулда округундан соңгуткан депутат Чечен Сааяевна Мандымчы бодунуң округунуң соңгукчулары-биле ужуражышкынын районнуң Культура бажыңында эрттиргеп.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединің депутады Ч. С. Мандымчы эрткен соңгулдадан бээр бо хүнгерге чедир чорудуп келген ажыл-чорудулгазын болгаш эрткен соңгулда үезинде соңгукчулар-биле ужуражылга хуралдарында бердинген чагыларының канчаар күүсеттинии турарын тодаргай кылдыр чугаалаан. Эрткен соңгулда үезинде соңгукчулар 10 пол чагыглардың депутатка киирген турган. Ол чагыглардан 4 чагыг күүсеттинген.

Депутат-биле ужуражылга хуралында 6 соңгукчулар боттарының санал-оналдарын берип, депутаттың берген отчёдун чүүдүг деп хүлээп алырын болгаш моон соңгаар депутаттың ажыл-чорудулгазынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруп күзеп, боттарының чаа саналдарын киргенер.

Депутаттың соңгукчулар мурнунга кылган отчёду болгаш соңгукчуларның аңаа киирген чагыларының күүсеттинии турарын ооң хайгааралга ап турары Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады соңгукчуларының идегелии шынзыдар дээш соңгукчулары-биле харылзаалыг, кызымак ажылдап турары бадыткап турар.

ДООЗУКЧУЛАРГА

СЭКП Кызыл хооркомунуң чанында марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң бо чылгы доозукчуларынга дипломнарны тывыскан. Университеттиң директору А. С. Елфимова доозукчуларга байыр чедирип, чүве чугаалаан, партия-ажыл-агый удуртукчулары, пропагандистер, лекторлар белеткээр, совет хөөйлу-дүрүм билиглериниң үндезинниерии өөренир факультеттерни болгаш салбырларны шупту 70 ажыг кижи доосканын дыңнаткан. Оларның дыка хөйү чүгле эки болгаш кончуг эки демдектерлиг. Ылангыя дыннакчылар А. Салчак, М. Монгуш, Б. Седен-Хуурак, Г. Машковский дээш оон-даа өскелер кончуг эки демдектерлиг доосканнар.

СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары С. М. Кудажы университеттиң удуртулгазының, партия хооркомунуң база Политиктиг чыыдыышкын бажыңының дирекциязының мурнундан доозукчуларга изиг байыр чедирип, дипломнарны тывыскан, марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң доосканнар хоорайның партия организациязының идеологтуг, масса-политиктиг ажылынга идепкейлиг дузалакчылар болгаш дайынчы курлавыры болур дээрзин сагындырып, оларның бүгү талалыг ажыл-чорудулгазынга чедиишкиннерни күзээн.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң топ кыргылда пунктузу кидин түүк ажылдап киришкен. Колхозта хой бригадазының бригадири зоотехник Г. П. Асильевага ужуражы бердим.

— Галина Петровна, кыргылдаже киришкенинер бо бе, азы шепелде эрттирип турарыар ол бе?—деп оон айтырдым.

— Шепелдеги эрттирип каапкан бис. Хойларывыс дүгү колдуунда хозалып келген, мону эрттирип-даа, орайтандаа болбас болгай. Ынчангаш ам бүгү кодаңнарны шыңгыы график ёзугаар кыргып доозар апаар.

— Бо кыргылда агрегады шупту ажылдап турар бе?—дедим, механик Никифор Жуйковтан айтырдым.

— Бо чылын 28 кыдыр четчелеп тургускавыс бо. Амдыызында ооң 23-үү ажылдап келди. Үлүзүвүс четчеттингелек. Оон башка агрегаттарда тура дүжер түвечок.

— Бир дугаарында хоюн кыргыдар әргени коммунист хойжу Д. С. Арапчаа чедип алган кижи—дээш, колхоз баштаар черинин даргазы Д. Д. Сирота чанында турган малчынче айыттым.

— Даш-оол Сергеевичиниң хүлээлгези — бир хойдан 3100 грамм дүктү кыргып алыры, а баштайгы хүнүүң четче эвес саналгазын барымдаалап көөрге, ол социалистиг хүлээлгезин ажыглытар аргалыг — деп, Дмитрий Дмитриевич үламчылай-дыр.

— Хойжуларның аразында социалистиг чарыштан аңгыда, кыргыкчыларның ортузунга шалынчы шиитпи тускай негелделерин ажылдан кылган, ой-шаанда делген аскан—деп, колхозта парторганизация секретары В. М. Пирогов тайылбырлай-дыр.—Алган хүлээлгениң күүселдезин он хонуктан үндүрерии шиитпирлээн бис. А бо кыргылдада кижи бүрүзү бодунуң канчаар ажылдаанын көргүзүр самбыразындан-биле ап болур—деп. Василий Михайлович чугаазын үламчылай-дыр.

Кыргылдада киржин турар кижилериниң аттарын көргүзүг самбыразында чыскаай бижээш, оларның хүнде кылыр нормазын илереткен, херек кырында канчаар боттандырганын ында бижин турар болду.

Баштайгы хүниниң көргүзүүлери-биле алырга, бирги черде хоочун кыргыкчы Тамара Покоякова, оон хүнде нормазы 40 кг дүк кыргын алыр, а херек кырында 85—90 кг чедирип турар.

Колхоз баштаар черииниң даргазы Д. Д. Сиротадан сонуургаан каш айтырыгларымга, оон доңчу тайылбыры мындыг болду:

— Өске ажыл-агыйларга бодаарга, бистиң хоювус шоолуг эвес ийин. Бо чылын кыргылдага кирери 4288 бап. Бөдүүн арга-биле санаа көөрүвүске, шиитпи-биле 150 центнер дүктү күрүнеге садар, планныг онаалданы чайлыг күүседир аргавыс бар. Курлавыр кылдыр бодап турар чүвевис бо чылгы хураганнар, оларны августа кыргыыр. Эрткен чылын бис дүк талазы-биле күрүне мурнунда оре чок арткан бис.

Бо чугула кампанияны чедиишкиннинг чорударынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Колхоз баштаар чери, партия организациязы болдунар-да хемчеглерни ап, кыргылдага ажылдаар кижилерни ортузунга масса-политиктиг ажылды улам күштелдирип турар.

О. НАМЧЫЛАК.

КҮҮСЕДИПТЕР АРГАЛЫГ

Төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаар база ажыглаар дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң ХООЙЛУЗУ

ССРЭ-ниң улустарының төөгү болгаш культура тураскаалдары болза делегей улустарының культура чедиишиннериниң чарылбас кезээ болур. Тураскаалдарда эрткен салгалдарның политика, күрүне, бүлүүлеге амыдыралы болгаш культуразы илереттинген.

Совет шинтилелдиң төөгүзүү революстуг шимчээшкинниң, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының, хамаалы болгаш Ада-чуртуң Улуг дайынчыларының, болуушкуннарын, Совет күрүнениң интернационалчы хүлээлгезиниң, совет улустуң күш-ажылчы бөлгаш дайынчы маадырлыг чорууң, социалистиг бүза коммунистиг тургузуушкунуну көргүзүп турар тураскаалдарда илереп сиңген.

Төөгү болгаш культура тураскаалдары улус чонуң чедиишкинин болбушаан, культура-кижизидилге ажылынга чугула чүүл боон ажыглаттынын, артемниң, чырыдышкынның, ажылчы чонларның патриоттуг, интернационалчы болгаш эстетиктиг кижизидилгезиниң сорулгаларынга бараан боон турар. Тураскаалдарны камгалаар чорук күрүне органнарының болгаш хой-ниити организацияларының чугула сорулгазы, ССРЭ-ниң хамалты бүрүзүнүң хүндүлүг хүлээлгези болур.

I. Ниити чүүлдер

1-ги ЧҮҮЛ. Төөгү болгаш культураның тураскаалдары.

Төөгү болгаш культура тураскаалдарынга чонуң, шинтилелдиң база күрүнениң амыдыралында төөгүдүг үе-чадалар-биле болгаш чугула болуушкуннар-биле, артем, техника болгаш культура хөгжүдезинин тоогүзү-биле база алдарлыг политиктиг, күрүне болгаш шериг ажылдакчыларының, улусчу маадырларының, артем, литература болгаш уран чүүл ажылдакчыларының амыдыралы болгаш азыл-чорудугазы-биле холбашкан бажыннар, тудуглар, черлер болгаш тус-тус чүүлдер;

б) эрхеология тураскаалдары — хоорайлар, базырыктар, бурунгу чуртталга черлериниң, будүүлгелериниң, быжыглаашкыннарның, буталарның болгаш оруктарның артышкыннары; бурүн шагның хөөрөлеринде, даштан кылган чүүлдер, хаяларда чурумалдар;

в) архитектура тураскаалдары — архитектура ансамбльдери болгаш комплекстери, хоорайларның болгаш оске-даа чурттакчылыг черлериниң төөгүдүг төптери, кварталдары, шөлдери, кудумчулары, эрте-бурунгу планнашкынының болгаш тудугларының артышкыннары; шивээлер болгаш хамаалы, үлетүр, шериг база хүрээхинит архитектурязының чамдык тудугларының: сад-парк комплекстери, архитектура чогаалдары-биле холбашкан бойдус черлери;

г) уран чүүл тураскаалдары — мокументалдыг, чурудга болгаш кластална-эдилел уран чүүлүнүң чогаалдары;

д) документ-тураскаалдар — чогуур чурум ёзугаар үргүлчүнүң кадагалалынга турар үжүрлүг бижимел чүүлдер, хөөрөр дээш парлаан чүүлдер, күрүне эрге-чагыргазының болгаш күрүне эрелел органнарының актылары, оске-даа бижимел материалдар болгаш кинофотофонодокументилер.

Төөгү, артем, уран чүүл ийикпе, азы оске-даа культура үжүр-дүзалыг ооң-даа оске объектилерни, худугларны, черлерни болгаш тус-тус чүүлдерни ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазының база культура тураскаалдарынга хамаарыштырган туруп болур.

5-ки ЧҮҮЛ. Төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаар база ажыглаар талазы-биле күрүне эргелели.

Төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаар база ажыглаар талазы-биле күрүне эргелелин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоннар депутаттарының Советтери, оларның күүсекчи болгаш айтыкчы органнары база ол талазы-биле түскай эргелиг күрүне органнары ССР Эвилелиниң хоойлужудугазында доктаатқан чурум ёзугаар боттандырар.

7-ги ЧҮҮЛ. Төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаар база ажыглаар талазы-биле ажылдарны боттандырарынга хой-ниити организацияларының болгаш хамаатыларының киржилгези.

Профессионал эвилелдерни, аныяктар организацияларны, төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаар ниитилеллер, эртем ниитилелдери болгаш оске-даа хой-ниити организацияларының база хамаатылар төөгү болгаш культура, тураскаалдарын камгалаар, ажыллаар болгаш сөптээр база тураскаалдар дугайында билгелерни нептередир талазы-биле ажылдарны боттандырарынга күрүне органнарынга идиг болур.

Хой-ниити организацияларының төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаар артыгарын хандырарынче уланган ажылга ук организацияларның Уставтарын (дүрүмнерин) болгаш ССР Эвилелиниң база эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазын ёзугаар киржир.

II. Төөгү болгаш культура тураскаалдарының күрүне үчёду

8-ки ЧҮҮЛ. Төөгү болгаш культура тураскаалдарының күрүне үчёду.

Төөгү болгаш культура тураскаалдарын, кымның оңчузу боон турары хамаан чокка, күрүне үчёдунга кирген турар ужурлуг.

Төөгү болгаш культура тураскаалдарының үчёдүүлүг дүрүмнерин болгаш хевирлерин ССР Эвилелиниң хоойлужудулгазында көрдүнген чурум ёзугаар бо хоойлуга дүүштүр доктаадыр.

9-ку ЧҮҮЛ. Төөгү болгаш культура тураскаалдарын ниити-эвилел, республика болгаш чер-чер ужур-дузалыг тураскаалдарга хамаарыштырары.

Төөгү болгаш культура тураскаалдарын оларның үчёдүн болгаш камгалалын организастаар сорулга-биле ниити-эвилел, республика болгаш чер-чер ужур-дузалыг тураскаалдарга хуваар.

Тураскаалдарны ниити-эвилел, республика болгаш чер-чер ужур-дузалыг тураскаалдарга хамаарыштырарын база оларны камгалаарының, ажыллаарының болгаш сөптээрининң дүрүмнерин доктаадырын ССР Эвилелиниң база эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазында көрдүнген чурум ёзугаар бо хоойлуга дүүштүр чорудар.

10-гу ЧҮҮЛ. Музейлерде, библиотекаларда болгаш архивтерде турар төөгү база культура тураскаалдарының учёду, классификациязы (чүүлдээшкини) болгаш камгалалы.

Музейлерде, библиотекаларда болгаш архивтерде база будүүлгелерде, организацияларда болгаш албан черлеринде турар төөгү болгаш культура тураскаалдарының учёдүн, классификациязын болгаш камгалалын ССРЭ-ниң музей фондузуңуң дугайында дүрүмге болгаш ССРЭ-ниң күрүне архивиниң фондузуңуң дугайында дүрүмге дүүштүр чорудар. Ук дүрүмнерни ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелдиниң доктаатқан чурумун ёзугаар бадылаан турар.

11-ги ЧҮҮЛ. Хамаатыларның хууда ончуңүнде турар культура талазы-биле үнелиг чүүлдерни төөгү болгаш культура тураскаалдары кылдыр хүлээп көрүнүү чурумү.

Бурун шагның эт-херекселдерин, чуруула болгаш кааскалга-эдилел уран чүүлүнүң чогаалдарын, бижимел чүүлдерни коллекциаларны болгаш хамаатыларның хууда ончуңүнде турар оон-даа оске эт-херекселдерни болгаш документилерни, бир эвес олар төөгү, эртем, уран чүүл ийикпе, азы оске-даа культура үжүр-дүзалыг болур болза, ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазында доктаатқан чурум ёзугаар төөгү болгаш культура тураскаалдары деп хүлээп көөр.

III. Төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаары база ажыглаары

12-ги ЧҮҮЛ. Культура-чырыдышкын, туризм, ажыллагый болгаш оске-даа сорулгаларга ажыглаан турар төөгү болгаш культура тураскаалдарының камгалалы.

Төөгү болгаш культура тураскаалдарын культура-чырыдышкын, туризм, ажыл-агый болгаш оске-даа сорулгаларга ажыглаанының түңнелинде оон кирген акша-хөрөңгилерни база бо Хоойлуңуң 26-гы чүүлүн ёзугаар тыртын алыр акша-хөрөңгилерни ук органнарның тускай счеттарынче доктаатқан чурум ёзугаар шилчидин турар болгаш ук акша-хөрөңгилерни тураскаалдарны камгалаары, сөптээри болгаш селиири-биле холбашкан ажылдарга ажыглаар.

14-ку ЧҮҮЛ. Төөгү болгаш культура тураскаалдарын ажыглап азы харыылап турар будүүлгелерниң, организацияларның болгаш албан черлериниң хүлээлгелери.

Төөгү болгаш культура тураскаалдарын ажыглап азы харыылап турар будүүлгелер, организациялар болгаш албан черлери ук тураскаалдарның бүрүн будүн болурунуң база оларны шын ажыглаарының талазы-биле харыысалгалыг болур болгаш селилге база оске-даа ажылдарны боттарының акша-хөрөңгилериниң күсели-биле доктаатқанын чурум ёзугаар чорударын хандырар.

Ол-бо будүүлгелерниң, организацияларның азы албан черлериниң ажыглаан турар черлериняе турар тураскаалдарның бүрүн будүн болурунуң харыысалгазы ол-ла будүүлгелерге, организацияларга, албан черлериңе онаажыр.

15-ки ЧҮҮЛ. Боттарының ончуңүнде төөгү болгаш культура тураскаалдарлыг хамаатыларның хүлээлгелери.

Боттарының ончуңүнде төөгү болгаш культура тураскаалдарлыг хамаатылар ук тураскаалдарны камгалаарының, учётка алырының болгаш ажыглаарының доктаатқанын дүрүмнерни сагыыр хүлээлгелиг.

Төөгү болгаш культура тураскаалдарын садыл алыр, өскээр салар ийикпе, азы ол чижектиг оске-даа хемчеглер алыр дээш хамаатылар ол дугайын тураскаалдар камгалалының органнарынга ыяапла дыылаткан турар.

Хамаатыларның боттарының ончуңүнде турар төөгү болгаш культура тураскаалдарын садыл алырының чугула үнелиг, төөгү болгаш культура тураскаалдарлыг хоорайларга болгаш оске-даа чурттакчылыг черлерге тудуг тударының база ук хоорайларны болгаш чурттакчылыг черлерни чаартырының чурумү.

Төөгү, археология, архитектура болгаш монументалдыг уран чүүл талазы-биле тураскаалдарлыг хоорайларга болгаш оске-даа чурттакчылыг черлерге тудуг тударының база оларны чаартырының төлевилелдерни тураскаалдар камгалалының чогуур органнары-биле доктаатқан чурум ёзугаар дугуруштунган турар ужурлуг.

21-ги ЧҮҮЛ. Төөгү болгаш культура тураскаалдарының чоогунга тудуг болгаш оскедаа ажылдар кылырының чурумү.

Төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаар черлерге тудуг болгаш оскедаа ажылдарны, бир эвес олар тураскаалдарның бүрүн будүн турарынга аймылдыг болур ийикпе, азы ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазында доктаатқан чурум ёзугаар дугуруштунган турар ужурлуг.

22-ги ЧҮҮЛ. Төөгү болгаш культура тураскаалдарынга аймылдыг тудуг болгаш оскедаа ажылдарны сөксадыры.

Төөгү болгаш культура тураскаалдарының камгалал органнары тудуг, мелиорация, орук болгаш оске-даа ажылдарны, бир эвес олар тураскаалдарның бүрүн будүн турарынга аймылдыг болур ийикпе, азы ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазында доктаатқан чурум ёзугаар дугуруштунган турар ужурлуг.

23-кү ЧҮҮЛ. Археология тураскаалдарын казары болгаш шинчилээри.

Археология тураскаалдарын казары болгаш шинчилээрин база археография шинчилелдерни болгаш ажылдарын археография экспедициязарының чорударын чугле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаатқан чурумун ёзугаар тывыскан чөпшээрел (аажы хуудус) бар болза, шинчи боттандырын болур.

24-кү ЧҮҮЛ. Төөгү болгаш культура тураскаалдарын даштыкыже үндүрериниң чурумү.

Төөгү болгаш культура тураскаалдарын даштыкыже үндүрерни чугле онза чугула таварылгаларда ССР Эвилелиниң хоойлужудулгазының айтыкан чурумун ёзугаар кылыр.

IV. Төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаар база ажыглаар дугайында хоойлужудулганы үрээни дээш харыысалга

25-ки ЧҮҮЛ. Төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаарының база ажыглаарының дүрүмнерин үрээни дээш харыысалга.

Төөгү болгаш культура тураскаалдарын камгалаарының база ажыглаарының дүрүмнерин үрээни дээш бүрүүлүгаар ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазын ёзугаар харыысалгага онаажыр.

26-гы ЧҮҮЛ. Төөгү болгаш культура тураскаалдарын катап тургузары база тураскаалга хора чедирген таварылгада ооң каражазын дуглаары.

Төөгү болгаш культура тураскаалынга азы ооң камгалал зоназының каража чедирген будүүлгелер, организациялар, албан черлери болгаш хамаатылар ук тураскаалдың азы ооң камгалал зоназын биеэ хевээр кылдыр катап тургузар хүлээлгелиг, а ону мынчаар кылыр арга чок болза, чедирген каражазын ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазын ёзугаар дуглаар хүлээлгелиг. Тураскаалды азы ооң камгалал зоназын катап тургузарын төөгү болгаш культура тураскаалдарын катап тургузарының доктаатқан чурумун ёзугаар боттандырар.

Бо чүүлдүң бирги иезээнде көрдүнген каража-когарадарны дуглаары-биле холбашкан чарыгдалдарны будүүлгелерниң, организацияларның болгаш албан черлериниң төлеп үгеенинге бүрүүлүг болган оске-даа ажылдакчылар доктаатқан чурум ёзугаар материалдыг харыысалгага онаажыр.

27-ги ЧҮҮЛ. Кайы хамаан чок эвилелде турар төөгү болгаш культура тураскаалын хавырын алыры.

Бир эвес хамааты кижи бодунга хамаарыгыр төөгү болгаш культура тураскаалын кайы хамаан чок ажылдаар болза, ук тураскаалды эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазын ёзугаар суд дамчыштыр хавырын ап болур.

V. Делегей керээлери болгаш дугуржулгалары

28-ки ЧҮҮЛ. Төөгү болгаш культура тураскаалдарының дугайында делегей керээлери болгаш дугуржулгаларны.

Бир эвес ССРЭ-ниң азы эвилелдешкен республиканың киржип турары делегей керээзинде ийикпе, азы делегей дугуржулгазында төөгү болгаш культура тураскаалдарының дугайында ССР Эвилелиниң ийикпе, азы эвилелдешкен республикаңың хоойлужудулгазында көрдүнген дүрүмнерден аңгы дүрүмнер доктаатқан болза, делегей керээзиниң азы делегей дугуржулгазының дүрүмнерин барымдаалаар.

БИР ЧӨВҮЛЕЛДЕ

Кем-херек үүлгедиглерин эвээжедир сорулганы күүседиринге өзүп орар салгалдың ортузунга хорум-чүрүм хажыдымышкынчарын үзүткап чок кылыры чугула черни эзелеп турар. Аңаа назы четпестерниң ортузунга ажыл чорудар чөвүлелдер улуг ужур-дузалыг ажылды кылып турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың июль 16-да үнген № 394 доктаалынга үндезилээш, республиканың үлетүр черлериңде болгаш транспорт бүдүүлгелериңде хөй санныг профилактика төптерин тургускан. Оларның чамдыктарында ажылдың дээре дуржулгазы моөннеттинген. Чижээ, Хову-Аксы суурда назы четпестерниң ортузунга хорум-чүрүм үрээшкиннериңе болгаш хайгаарал чок чорукка удур ажыл чорудар чөвүлел чамык дээштиг хемчегларни ап чорутканының түңнелинде, аныяк өскен үлегерлиг өөренип, ажылдап, чурттап турар. Ооң ажылын суур Советиниң депутады, коммунист Н. А. Ёнзак билдиглиг удуртуп, элээди уругларның эки чүүлдерге сонуургалын хайныктырып, сургаалдалыг тайылбыр ажылын доктаамал чорудуп турар.

Бо чөвүлелдиң иежигүннери участок инспектору, милицияның уруглар комнатазының инспектору-биле кады ажылдап, ажы-төлдүң кижизидилгезинче сагыш салбас өг-бүлелерни, арагачыларны, корум-чүрүм үрей бээр хире назы четпээннерни учётка ап, оларга хамаарыштыр кижизидилгениң салдарын күштелдирген.

Арагалаашкынга удур лекция, беседаларны номчуп, «Олар бистерге шаптыктап турар», «Аңаа көрүп эрте бөрөөнер» дээш аттарлыг стендилерни кылын белеткен, элээди уругларның сагылга-чурумну коштаганының дугайында бюллетеньнерни школада, комбинатта үндүрүп турар. Милицияның анмык өөнүктериниң отряды база ажылдап турар.

Бо чөвүлел бодунуң ажылын «Тыва кобальт» комбинатта комсомол комитеди, Хову-Аксында иштики херектер килдизиниң ажылдакчылары-биле кады кылып чорудуп турар. Ниити күштүг шак мынчаар каттыштырып алгаш, чаңгыс демниг ажылдаар чорук анымактарның хөөтүг шактарын, дыштанылгалын шын организастаарынга улуг дузалыг. Хову-Аксының «Металлург» аттыг Культура бажыңының чанында лекторий, поэзияга шактарның клубу, уругларның техниктиг чогаалдыга болгуму, спортчу секциялар болгаш бот-тывынгыр уран чүүл болгуму ажылдап турар.

Профилактиктиг чөвүлелдиң кежигүннери социалистиг ниити чурттала дүрүмнерин болгаш совет хоойлуну сагыырлыын талазы-биле тайылбыр ажылдарын чорудуп турар. Ооң-биле чергелештир өөренип турар болгаш ажылдап турар элээди уругларның корум-чурум үрей бээриниң чылдагааннарын тодарадып, ада-иелер, ажылчыннар-биле харылзаны эдиктиткен.

Хей-ниити черлериңе чурум үрээн назы четпестер-биле хуузунда чугаалажыышкынче оңза кичээнгейни салып, тускай тургустунган план ёзугаар оларның өг-бүлелериңе барып, ынчаларны чөвүлелдиң хуралынга удаа-дараа чугаалажып турар.

Элээди уругларга дагдыныкчыларны быжыглап, оларның ыяап-ла ортумак эртемни чедип алган турарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп берип турар.

Бо-ла бүгү организастыг хемчегларни кылып чорударынга «Тыва кобальт» комбинатта партком секретары В. В. Жестовскийниң чогуур кичээнгейни салып турарын демдеглээри чугула. Ол ылаңгыя дузалаа пунктузунуң, профилактиктиг чөвүлелдиң ажылын үениң негелдези-биле ажылдазын дээш ажыктыг арга-сүмелерни берип, боттуг дузаны чедирип келген.

Хову-Аксы суурга профилактиктиг сагындырыглыг ажылды шын организастаанынзан 1975 чылдың дургузунда назы четпестерниң талазындан чаңгыс-даа кеминг херек үүлгедиишкини болбаан.

Бо чөвүлелдиң эки ажылының арга-дуржулгазы өскелерге үлегер-чижек болуру чугаажок.

В. ТЕРЕБОВ,
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң нем-херек истээр килдизиниң начальнигинин оралакчызы.

Ульяновскиниң В. И. Ленин аттыг автозаводунуң шасси цегинде автоматтыг шугумнарның чаа 5едик• будүрүкчүлүг комплекизиниң дуржулгалыг ажыглалы эгелээн.

Шугумнарның будүрүкчүлүү шакта 20 белдирлерни кыпыры болур.

Автоматчытқан комплексти ажыглалга киргени-биле заводтуң коллективи автомобильдерниң курлавыр иезектерин будүреринде «кызыы» хей черлерни чок кылыр арганы алыр.

ЧУРУКТА: чаа комплекстиг автоматтыг шугумнарының бирээзинде.

Ю. БЕЛОЗЕРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).